

Η Θεσσαλική γη από την αρχαιότητα ως το Βυζάντιο

Η Θεσσαλική χώρα στην αρχαιότητα υπήρξε αρκετά συχνά πεδίο εσωτερικών ανταγωνισμών και εξωτερικών διεκδικήσεων με αποτέλεσμα άλλοτε να είναι πολιτικά και στρατιωτικά πανίσχυρη και άλλοτε πάλι να είναι πλήρως ή μερικά υποταγμένη για αιώνες σε άλλες ισχυρότερες δυνάμεις. Αιτία για όλα αυτά βέβαια ήταν οι εύφορες πεδιάδες της, η ανθηρή αγροτοκτηνοτροφική οικονομία της, το ιππικό της, οι κύριοι οδικοί άξονες από τον Νότο προς τον Βορρά και κατά κύριο λόγο η δομή του φυλετικού κράτους. Έτσι για να κατανοήσουμε την διαχρονική πορεία εκμετάλλευσης της Θεσσαλικής γης, θα πρέπει να παρακολουθήσουμε συνοπτικά τις κοινωνικές δομές της μέσα από την ιστορική διαδρομή της. Από την πρώιμη ιστορική της περίοδο μέχρι και το τέλος του 4^{ου} αι. π.Χ οι πληροφορίες μας στηρίζονται αποκλειστικά και μόνο στις αρχαίες φιλολογικές πηγές, οι οποίες όμως είναι αποσπασματικές και αρκετά συχνά αντιφατικές. Ακόμα στοιχεία αντλούνται από μεμονωμένα αρχαιολογικά ευρήματα, τα οποία όμως επειδή δεν προέρχονται από συστηματικές ανασκαφές έχουν ασφαλώς περιορισμένη ιστορική αξία.

Από τις αρχές του 3^{ου} αι. π.Χ και πέρα τα ιστορικά στοιχεία είναι περισσότερα και εγκυρότερα. Χιλιάδες επιγραφές, μας δίνουν κάποιο φώς για αρκετούς τομείς της πολιτικής και κοινωνικής ζωής των Θεσσαλών. Ας πάρουμε τώρα τα πράγματα με τη σειρά.

Σύμφωνα με τις αρχαίες μαρτυρίες τον 11^ο αι. κατέβηκαν από την Ήπειρο οι Θεσσαλοί και κατέλαβαν τις πεδινές εκτάσεις, από τη Μακεδονία οι Μαγνήτες που εγκαταστάθηκαν στο όρος Πήλιο και οι Περραιβοί οι οποίοι απλώθηκαν από τα Αντιχάσια ως τα Καμβούνια και τον κάτω Όλυμπο. Από τα παλιότερα ελληνικά φύλα που κατοικούσαν εδώ, οι Αιολείς και οι Βοιωτοί εκδιώχθηκαν βίαια προς Νότο ενώ οι Μαλεις, οι Φθιώτες Αχαιοί, οι Αινιάνες απωθήθηκαν προς τα ορεινά και απετέλεσαν μέχρι τον 4^ο αι. π.Χ τους λεγόμενους περίοικους λαούς των Θεσσαλών. Τα προθεσσαλικά φυλετικά υποστρώματα, που παρέμειναν αμετακίνητα στις πεδιάδες, υποτάχτηκαν από τους Θεσσαλούς και ονομάστηκαν πενέστες. Τα Θεσσαλικά φύλα, μετά από ορισμένες εσωτερικές μετακινήσεις, δημιούργησαν μετά τον 9^ο αιώνα π.Χ οργανωμένους πλέον οικισμούς πάνω σε χαμηλούς λόφους της ενδοχώρας. Οι νέοι κάτοικοι συνδεδεμένοι με κοινή καταγωγή, ήθη, έθιμα, θρησκευτικές δοξασίες και τρόπο ζωής αναπτύσσουν από τώρα και πέρα ενιαίο πολιτισμό. Τα πολιτιστικά στοιχεία των επήλιδων φυλών ενώθηκαν με τα αντίστοιχα του προθεσσαλικού υποστρώματος και δημιούργησαν μια νέα πολιτισμική

πραγματικότητα. Από τους προηγούμενους κατοίκους , τους πενέστες , που ήταν κατά πολύ περισσότεροι από αυτούς , άντλησαν πάρα πολλούς γλωσσικούς διαλεκτισμούς και θρησκευτικά στοιχεία.

Στο σημείο αυτό πρέπει να τονισθεί ότι εδώ και έναν αιώνα έχουν υποστηριχθεί από κοινωνικούς φιλοσόφους και ιστορικούς διάφορες θεωρίες για τις συνθήκες κάτω από τις οποίες αναπτύχθηκαν οι πρώιμες κρατικές οντότητες των εισβολέων. Εκείνο που συμφωνούν σήμερα όλοι είναι ότι τα πρωτογενή κοινωνικά μορφώματα απετέλεσαν τα θεμελιώδη κύτταρα για την σύστασή τους. Στη Θεσσαλία από την αρχή τα κράτη συγκροτήθηκαν με βασική αρχή τους δεσμούς αίματος . Βασικός πυρήνας της πρώιμης διοικητικής οργάνωσης τους ήταν η οικογένεια. Πολλές ομοαίματες οικογένειες αποτελούσαν το γένος. Πολλά γένη μαζί συγκροτούσαν τις φατριές και οι φατριές τις 12 φυλές κατά πόλη κράτος , οι οποίες όμως εφαρμόστηκαν στη Θεσσαλία μετά το 4^ο αι. π.Χ. Η γη που κατακτήθηκε από τους Θεσσαλούς διανεμήθηκε σε μεγάλους κλήρους, οι οποίοι αριθμούσαν κάποια χιλιάδες στρέμματα και ανήκαν σε ισάριθμα γένη. Τα γένη βέβαια είχαν κοινοκτημοσύνη στους βοσκότοπους. Πολλές φατριές με την πάροδο του χρόνου αύξησαν τον αριθμό των κλήρων που είχαν τα γένη –μέλη τους, απέκτησαν τεράστιες αγροτικές περιουσίες, οικονομική δύναμη και πολιτική εξουσία με ιδιωτικούς στρατούς , τους οποίους επάνδρωναν με πενέστες. Έτσι έχουμε τις περιώνυμες πλέον σε όλη την αρχαιότητα φατριές: Αλευάδες, Σκοπάδες, Εχεκρατίδες, Φαξίνοι και Ίταλοι. Οι εσωτερικές διαφορές των γαιοκτημόνων ρυθμίζονταν πάντα μέσα στα πλαίσια των φατριών και όχι σε κεντρική εξουσία. Μόνο σε περίπτωση εξωτερικής απειλής ο κοινός άρχων ή βασιλιάς. Με έκτακτη εξουσία διοικούσε τον εθνικό στρατό στον οποίο συμμετείχαν από κάθε φατριά σαράντα ιππείς και ογδόντα πελταστές.

Από άποψη κοινωνικής οργάνωσης υπήρξε αξεπέραστη διαχωριστική γραμμή ανάμεσα στους πάμπλουτους αριστοκράτες φαιουδάρχες και τους φτωχούς μικροκαλλιεργητές. Οι ευγενής ασχολούνταν αποκλειστικά με τα κοινά, με την συστηματική άσκηση , τα κυνήγια και την στρατιωτική εκπαίδευση. Εξαιτίας του μεγάλου πλούτου ήταν σε θέση να συγκροτούν μεγάλα κοπάδια ζώων και να προσλαμβάνουν δούλοπαροίκους για την εξυπηρέτησή τους. Αν ληφθεί υπόψη ότι οι χορτολιβαδικές εκτάσεις ανήκαν στις αυτοδιοικούμενες κοινότητες, καθώς αύξαιναν τις αγέλες των ζώων οι πλούσιοι φεουδάρχες ,ουσιαστικά κατείχαν και τις δημόσιες εκτάσεις τουλάχιστον σε αποκλειστική χρήση. Ο μυθικός πλούτος των χωροδεσποτών τροφοδοτούσε την φήμη τους για τα αστραφτερά παλάτια τους και την έκλυτη ζωή τους. Πολλοί από αυτούς , ανήγαγαν την καταγωγή τους σε μυθικούς ήρωες, όπως οι Αλευάδες της Λάρισας, που έλεγαν ότι ήταν απόγονοι του Ηρακλή. Ακόμη ήταν ανοιχτοί σε πολιτιστικές επιδράσεις του Νότου και φιλοξενούσαν στα αριστοκρατικά παλάτια τους τον Σιμωνίδη, τον Πίνδαρο τον Γοργία, τον Ιπποκράτη τον Ευριπίδη και ήταν έτοιμοι να προσφέρουν φιλοξενία

στον Σωκράτη . Εδώ έχει εφαρμογή η σχετική μνεία του Αριστοτέλη σύμφωνα με την οποία είχαν οργανώσει οι Θεσσαλοί πέραν της εμπορικής αγοράς και μια δεύτερη , η οποία ονομαζόταν "ελεύθερη" , Στην ελεύθερη αγορά έμπαιναν μόνο οι πλούσιοι αριστοκράτες , οι πραγματικά ελεύθεροι , και απαγορεύονταν η είσοδος στους αγρότες, τους εργατοτεχνίτες και στους ανθρώπους του μόχθου γενικά.

Η δυναστική αυτή ολιγαρχία γαιοκτητικού τύπου αποτελούσε τον 6^ο και 5^ο π.Χ αι. τον βασικό κανόνα της πολιτικής και κοινωνικής ζωής των Θεσσαλών. Από την άλλη μεριά ήταν η μεγάλη μάζα των φτωχών ανθρώπων, οι οποίοι στην περιφέρεια της Λάρισας υπολογίζονται σε 120.000 δηλ οι δούλοι ,οι μικροϊδιοκτήτες αγροτικής γης και οι πενέστες. Οι δούλοι που προέρχονταν από αιχμαλωσία η αγορά, διέμεναν στα παράσπιτα των ανακτορικών συγκροτημάτων, δεν είχαν κανένα πολιτικό δικαίωμα ούτε φυσικά περιουσία και εργάζονταν για κατοικία , ενδυμασία και λίγη τροφή. Τα παιδιά τους βέβαια παρέμειναν δούλοι. Αποτελούσαν αναπόσπαστο τμήμα του κλήρου και ήταν τα ονομαζόμενα από τις επιγραφές «σώματα» μαζί με τα «θρέμματα» δηλαδή τα ζώα. Όταν ο κλήρος πωλούνταν ή διανέμονταν σε κληρονόμους. Οι δούλοι ακολουθούσαν το τμήμα του αγρού, όπου ανήκαν από πριν. Ακόμα μπορούσαν να φονεύονται από τους ευγενείς κυρίως χωρίς αιτιολογία , χωρίς δίκη και φυσικά χωρίς τιμωρία για τους ενόχους.

Οι ιδιοκτήτες μικρής αγροτικής γης, συγγενείς εξ αγχιστείας πολλές φορές, καλλιεργούσαν τις γαίες τους αλλά εκμίσθωναν και αγροτεμάχια από τους φεουδάρχες έναντι αμοιβής. Τυπικά ήταν ελεύθεροι πολίτες αλλά εξαιτίας της ένδειας και της οικονομικής εξάρτησης τους από τους πλουσίους, δεν ήταν δυνατό να ασκούν τα πολιτικά τους δικαιώματα στην κοινότητα χωρίς την κηδεμονία και την πολιτική ομηρία των ευγενών. Γι' αυτό ποτέ στην αρχαιότητα κανένας φτωχός μικροκαλλιεργητής δεν κατέλαβε ποτέ κάποιο δημόσιο αξίωμα. Οι πενέστες δεν ήταν δούλοι αλλά δουλοπάροικοι στα κτήματα των γαιοκτημόνων. Απόγονοι προθεσσαλικών φύλων ήταν πολυπληθέστεροι από τους Θεσσαλούς και προσκολλήθηκαν στα κτήματα μετά την κατάκτηση. Δεν είχαν πολιτικά δικαιώματα, αλλά τυπικά προστατεύονταν από τους νόμους της κοινότητας. Ανήκαν αποκλειστικά στην ιδιοκτησία του γαιοκτήμονα και δεν επιτρεπόταν να εγκαταλείψουν τους αγρούς χωρίς την έγκριση τους. Επίσης η τιμωρία τους γινόταν μετά την διεξαγωγή δίκης υποτίθεται ανεπηρέαστης , στην οποία βέβαια την ουσιώδη μαρτυρία την είχε ο φεουδάρχης . Οι πενέστες ασφαλώς δεν είχαν ατομική περιουσία. Προσέφεραν τις υπηρεσίες τους με όλη την οικογένεια τους στους φεουδάρχες χωρίς ουσιαστικά να κρατούν τίποτα για τον εαυτό τους. Έπαιρναν ένα κτήμα και τους σπόρους από τους μεγαλοϊδιοκτήτες. Το καλλιεργούσαν κατά ομάδες οικογενειών και παρέδιδαν σε αυτούς το μεγαλύτερο μέρος της παραγωγής. Επιτρέπονταν δε να κρατήσουν για τον εαυτό τους τα στοιχειώδη για την επιβίωσή τους. Η ανταπόδοση αυτή στην αρχαία Θεσσαλία χαρακτηριζόταν με τον νομικό όρο « σύνταξης». Κύριο χαρακτηριστικό των πενεστών ήταν η φτώχεια και η πείνα.

Παροιμιώδης ήταν η περιγραφή της πείνας τους από τον Αριστοφάνη. Αυτό είχε σαν συνέπεια το μίσος και τις συχνές εξεγέρσεις εναντίον των κυριών τους. Ή γάρ θετταλών πενεστεία πολλάκις επέθετο θετταλοίς αναφέρει ο Αριστοτέλης. Σύμφωνα με τον Ξενοφώντα ο διαπρεπής Αθηναίος Σοφιστής Κριτίας «εις την θετταλίαν δημοκρατίαν κατεσκευάζαν και τους πενέστας ώπλιζεν επί τους δεσπότας»

Οι δημοκρατικές αντιλήψεις του 5^{ου} αι. στην Αθήνα έφθασαν και στην Θεσσαλία. Όμως δεν έφεραν άμεσες επιπτώσεις στις πολιτικές εξελίξεις στην περιοχή. Οι φεουδάρχες κρατούσαν καλά ακόμα την αυστηρή ολιγαρχική κρατική οργάνωση και την κλειστή οικονομία. Όμως οι συνεχείς και οξύτατες κοινωνικές αντιθέσεις ράγισαν σιγά – σιγά το αυστηρό φυλετικό κράτος. Βέβαια στην αρχή οι εξεγέρσεις των πενεστών κατέληξαν σε αποτυχία. Αυτό οφειλόταν στο γεγονός ότι κατοικούσαν σε ευρείες πεδιάδες και ήταν τελείως ανοργάνωτοι, ενώ οι φεουδάρχες κατοικούσαν σε οχυρωμένους οικισμούς και είχαν καλά εξοπλισμένο στρατό. Όμως η μεγάλη κοινωνική αναταραχή στο τέλος του 5ου αι. στην Λάρισα είχε τα αποτελέσματά της. Μετά το 402π.Χ οξύτατη κοινωνική εξέγερση σπαράσσει όλη την πόλη. Η παλαιά και δεσποτική ολιγαρχία των Αλευάδων πέφτει. Την ηγεσία της πόλης αναλαμβάνει μια πιο μετριοπαθής ολιγαρχία με περισσότερο ανθρώπινο και δημοκρατικό πρόσωπο.

Η ζωή των πενέστων βελτιώθηκε, ωστόσο έπρεπε να περιμένουν 30 ακόμα χρόνια για την ουσιαστική απελευθέρωσή τους από τον Φεραίο ηγεμόνα Ιάσονα, ο οποίος κατέλαβε όλη σχεδόν την περιφέρεια και αναδείχθηκε σε ταγό των Θεσσαλών. Ο Ιάσων διέλυσε τις παλιές αρχέγονες κληρουχίες, αύξησε την κτηματική περιουσία των πόλεων, και δημιούργησε τις προϋποθέσεις για την απαλλοτρίωση των τσιφλικιών. Ετοιμάζε ακόμα γιγαντιαίο στόλο για να κατατροπώσει τον Αθηναίο με πληρώματα από πενέστες. Δεν γνωρίζουμε αν τελικά έγιναν την εποχή του Ιάσονα απαλλοτριώσεις και διανομή της γης σε ακτήμονες αγρότες, πρώην πενέστες.

Προσωπικά εκτιμώ ότι οι απαλλοτριώσεις έγιναν λίγο αργότερα όταν στην Θεσσαλία ήρθαν οι Μακεδόνες, οι οποίοι εφάρμοσαν μια τελείως διαφορετική πολιτική. Έδωσαν αυτονομία στις πόλεις, εξουδετέρωσαν τις εστίες της παλιάς δυναστικής ολιγαρχίας από την διοίκηση των πόλεων, εξόρισαν ορισμένους από τους Αλευάδες, και εγκατέστησαν ηγεμόνες πιο κοντά στην πολιτική τους. Έχουμε στον 4^ο και τον 3^ο αι. επιστολές των Μακεδόνων βασιλιάδων για αθρόες πολιτογραφήσεις πολιτών και διανομή της γης σε ακτήμονες πενέστες. Η παλαιότερη απαλλοτρίωση μεγάλης κλίμακας γίνεται στη Λάρισα στο τελευταίο τέταρτο του 4^{ου} αι. Σύμφωνα με επιγραφική μαρτυρία τώρα διανέμονται τα αρχαία ιππότεια και τα αρχαία αρναία, οι παλιοί κλήροι δηλαδή που έτρεφαν άλογα και πρόβατα, σε ακτήμονες πενέστες έναντι εξαγοράς. Η Λάρισα δηλαδή πουλάει τους κλήρους των παλαιών φαιουδαρχών που περιήλθαν στην κατοχή τους από το

Ιάσωνα , λίγο πριν την δολοφονία του το 370 π.Χ , σε ακτήμονες. Είναι ενδιαφέρον ότι στην επιγραφή αυτή έχουμε λεπτομερείς περιγραφές τόσο για τα είδη των καλλιεργειών όσο και για την μορφή των αγροτεμαχίων.

Σε κτηματολογικούς καταλόγους της Λάρισας που χρονολογούνται στο τέλος του 3^{ου} π.Χ αιώνα πάλι διανέμονταν δωρεάν αυτή τη φορά 3 και 50 στρέμματα αντίστοιχα , σε ακτήμονες . Εκτιμάτε ότι τα πρώτα είναι αστικά οικόπεδα και τα δεύτερα αγροτεμάχια. Σε κτηματολογικό κατάλογο της Φαρσάλου ,του τέλους του 3^{ου}αι. π.Χ επίσης διανέμεται δωρεάν σε ακτήμονες πενήστες ολόκληρη η αγροτική περιοχή Μακουνίου.Η κάθε οικογένεια παίρνει 60 στρέμματα από την δημόσια αυτή έκταση. Τώρα ποια ήταν η κατάσταση των απελεύθερων πλέον πενέστων όλη την περίοδο της μακεδονικής επιρροής στην Θεσσαλία , από το 357π.Χ μέχρι το 197π.Χ. Οι ιστορικές πηγές σιωπούν ατυχώς . Μιλούν όμως κάπως εύγλωττα ορισμένες επιγραφές . Οι παλιοί φεουδάρχες δεν εξουδετερώθηκαν πλήρως από τους Μακεδόνες αλλά απεναντίας με την πάροδο του χρόνου ανέκτησαν τις δυνάμεις τους και ανασυγκρότησαν τις περιουσίες τους. Συμμετέχουν ακόμα ενεργά στα κοινά των πόλεων τους όπου κυβερνούν με κάποιο δημοκρατικό μανδύα υπό την σκέπη πάντοτε των Μακεδόνων. Αρκετοί φτωχοί αγρότες πενέστρες με ενυπόθηκα δάνεια, δημεύσεις, πωλήσεις καταπατήσεις των φεουδαρχών κ.α. χάνουν με τον χρόνο τις μικρές ιδιοκτησίες τους και ξανάρχονται εκεί απ'όπου ξεκίνησαν, κολίγοι δηλαδή στους μεγάλους γαιοκτήμονες, προσκολλημένοι στην ιδιοκτησία τους και στις πολιτικές βουλήσεις τους ασφαλώς. Τα παλιά φυλετικά γένη των ευγενών επανέρχονται στους επιγραφικούς καταλόγους τυπικά ως θρησκευτικές οργανώσεις, στην ουσία όμως είναι πανίσχυροί πολιτικοί θεσμοί με εμφανή στοιχεία άκρατου πολιτικού αρχαϊσμού. Μετά το 196 έχουμε πλήρη ρωμαϊκή κυριαρχία στην Θεσσαλία. Η έκτασή της τώρα διευρύνεται και συνορεύει με τις Θερμοπύλες στον νότο και την βόρεια Περραιβία στον βορρά. Όταν το 148 π.χ. η Μακεδονία μεταβλήθηκε σε ρωμαϊκή επαρχία η Θεσσαλία προσδέεται σε αυτήν και διοικείται από ρωμαίο ύπατο με έδρα την Θεσσαλονίκη. Παραμένει στο άρμα της Μακεδονίας μέχρι το 27 π.χ. οπότε ο Οκταβιανός Αύγουστος αναδιοργάνωσε τις ρωμαϊκές επαρχίες, από τις οποίες άλλες τις διατήρησε ο ίδιος (αυτοκρατορικές κτήσεις) και άλλες τις παραχώρησε στην σύγκλητο (συγκλητικές κτήσεις). Η συγκλητική κτήση της Θεσσαλίας προσκολλήθηκε τώρα στην επίσης συγκλητική επαρχία της Αχαΐας. Γύρω στο 103 μ.Χ. ο Αυτοκράτορας Τραϊανός την προσέδωσε στην Μακεδονία, όπου παρέμεινε μέχρι το 305 μ.Χ. είναι ανεξάρτητη ρωμαϊκή επαρχία. Μέχρι τον 4^ο αιώνα μ.Χ. η Θεσσαλία πλήρως φόρους υποτέλειας στους Ρωμαίους. Εδώ ήταν εγκατεστημένοι οι Ρωμαίοι διοικητές. Οι οποίοι ήταν προιστάμενοι των αυτοκρατορικών λατομείων του Χασάμπαλη και των εργαστηρίων της πορφύρας. Δεν μπορώ εδώ βέβαια να απαριθμήσω όλους τους Ρωμαίους επισήμους, υπάτους, ανθυπάτους, κυβερνήτες, συγκλητικούς επιτρόπους ή κατώτερους αξιωματούχους της κρατικής παντοδυναμίας, οι οποίοι πέρασαν ή

διέμειναν για καιρό στην Θεσσαλία. Ωστόσο θα αναφέρω μόνο μερικούς για να δούμε την κατάσταση των πολιτικών σχέσεων και την πορεία εκμετάλλευσης της Θεσσαλικής γής. Ο ύπατος Τίτος Κόιντος Φλαμίνιος, ο νικητής του βασιλιά Φιλίππου Ε΄ στις Κυνός Κεφαλές, έστειλε το 196 επιστολή στις Χυρετιές, μία αρχαία πόλη στο Δομένικο Ελασσώνας, στις οποίες επισημάνει ότι η γή τους που κατακτήθηκε, ανήκει στο AGER PUBLICUS στην δημοσία περιουσία της Ρώμης και ότι θα χρησιμοποιηθεί για την εγκατάσταση των απομάχων. Μια δεύτερη επιστολή με το ίδιο περιεχόμενο βρέθηκε στην Μητρόπολη της Καρδίτσας. Το 130 π.χ. λήφθηκε μία σπουδαιότατη απόφαση από την Ρώμη για τους Θεσσαλούς. Με επιγραφή που βρέθηκε στην Λάρισα μνημονεύεται σαφέστατα ότι κάποιος Κόιντος Μέτελλος, συγκλητικός επίτροπος, επιτάσσει όλο το σιτάρι της Θεσσαλίας για τις ανάγκες επισιτισμού της Ρώμης. Η επίσημη εξωτερική πολιτική της Ρώμης θεωρούσε τους Θεσσαλούς ως συμμάχους και μάλιστα με πατροπαράδοτη φιλία. Οι λόγοι βέβαια είναι γνωστοί. Οι περισσότεροι Θεσσαλοί ακολούθησαν πιστή φιλωρωμαϊκή πολιτική στους αγώνες των Ρωμαίων κατά των Μακεδόνων κατά τον Αχαϊκό πόλεμο και τους Μιθριδατικούς πολέμους. Όμως η ιστορική πραγματικότητα δεν ήταν ακριβώς έτσι στην ουσία. Οι επιγραφές μιλούν σαφέστατα ότι οι Θεσσαλοί ήταν υπόδουλοι και αντιμετώπιζονταν από τους Ρωμαίους με νομικό καθεστώς υποτέλειας χωρίς κεντρική εξουσία, χωρίς καμία διάκριση από τις άλλες επαρχίες. Απόδειξη είναι βέβαια η επίταξη του σιταριού. 3.500 τόνοι σιταριού μεταφέρονται από την Θεσσαλική γη στη Ρώμη. Από την αρχή της ρωμαϊοκρατορίας στη Θεσσαλία το 196 π.χ. επιβάλλεται από την Ρώμη στην διοίκηση του κοινού των Θεσσαλών μία ολιγαρχική αριστοκρατία, με κάποιο δημοκρατικό πρόσωπο, η οποία κυριάρχησε στις πόλεις μέχρι τον 4^ο αι. μ.Χ. Οι νέοι άρχοντες γόννοι των παλαιών αριστοκρατικών γεννών, έχουν στενές οικογενειακές και φιλικές σχέσεις με τις μεγάλες οικογένειες των κατακτητών και διοικούν τις θεσσαλικές πόλεις εξυπηρετώντας τα συμφέροντα της Ρώμης και φυσικά τα δικά τους. Οι επιγραφές μιλούν σαφώς. Η οικονομική και πολιτική διοίκηση της χώρας με τον παραδοσιακό θεσσαλικό νόμο είναι φαινομενική. Στην ουσία υπάρχει ρωμαϊκός τρόπος διοίκησης και σύστημα αυστηρού οικονομικού ελέγχου με ακριβείς γνώσεις των παραγωγικών δυνατοτήτων κάθε περιοχής χωριστά. Υπάρχουν ασφαλώς δημευμένες μεγάλες γαίες που ονομάζονται "βασιλικά έγγεια" και η περιοχή διακρίνεται σε πρώτη, δεύτερη και τρίτη χώρα παραγωγής με επικεφαλής σε κάθε μία από αυτές εκπρόσωπο της ρωμαϊκής γραφειοκρατίας. Οι παλιές αριστοκρατικές οικογένειες αυξάνουν τώρα μαζί με τους ρωμαίους τις γαίες και προσλαμβάνουν χιλιάδες δουλοπάρικους. Έτσι στην επιγραφή που ανέφερα πρωτίτερα τα πολιτικά ανδρείκελα του κοινού των Θεσσαλών με επικεφαλής κάποιο στρατηγό Πετραίο αναλαμβάνουν να υλοποιήσουν την απόφαση των Ρωμαίων. Και όχι μόνο αυτό. Επιβάλλουν βαρύτατα πρόστιμα στις θεσσαλικές πόλεις που αντιδρούν στην επιθυμία των Ρωμαίων .

Από την εποχή του αυτοκράτορα Οκταβιανού Αυγούστου το 27π.Χ ο εκρωμαϊσμός της Θεσσαλίας ολοκληρώνεται και ο πληθυσμός υποδουλώνεται πλήρως, χωρίς τύπους και προσχήματα. Επιβάλλεται με αυτοκρατορικό διάταγμα το λεγόμενο «διόρθωμα»η μετατροπή του εγχώριου νομισματικού συστήματος και μετατρέπεται ο πανάρχαιος θεσσαλικός στατήρας σε ρωμαϊκά δηνάρια. Οι άρχοντες του διακοσμητικού πλέον κοινού των Θεσσαλών επιβάλλονται κατά του «Καίσαρος κρίμα» κατά την απόφαση δηλαδή του αυτοκράτορα.. Ακόμα σύμφωνα πάντα με τις επιγραφές ο αυτοκράτορας είχε τσιφλίκι που άρχιζε νότια από τη Λάρισα και κατέληγε στη Δημητριάδα στον Παγασητικό κόλπο. Όλοι οι Θεσσαλοί κάτοικοι που εκπίπταν στην περιοχή αυτή ανήκαν στην ιδιοκτησία του αυτοκράτορα και ήταν δουλοπάροικοι.

Παράλληλα με τους επίσημους ρωμαίους άρχοντες , που περιληπτικά ανέφερα πρωτύτερα στη Θεσσαλία ζούσαν μόνιμα και δρούσαν έντονα ολόκληρη την Ρωμαϊκή περίοδο πολλοί απλοί πολίτες της Ιταλίας . Οι ITALICI αυτοί , κατά τις επιγραφές , μιλούν ελληνικά , είναι έμποροι , μεταπράτες και γαιοκτήμονες. Επιβάλλονται εξαιτίας της εύνοιας της κεντρικής εξουσίας της Ρώμης όχι μόνο στον οικονομικό αλλά και στον θρησκευτικό και πολιτιστικό τομέα .Μετά την διοικητική μεταρρύθμιση του Δοκλητιανού τον 3^ο μ.Χ αιώνα το κοινό των Θεσσαλών παύει να λειτουργεί . Η ρωμαϊκή περίοδος για τη Θεσσαλία κλείνει οριστικά . Μετά από αυτά που ανέφερα όσο ποιο συνοπτικά γινόταν , έρχεται αμείλικτο ένα ερώτημα .Σε όλη την περίοδο της Ρωμαϊοκρατίας τι απέγιναν οι Θεσσαλοί πενέστες . Απλά όσοι παρέμειναν μικροκαλλιεργητές , από τον 3^ο αιώνα π.Χ μεταμορφώθηκαν και αυτοί σε δουλοπάροικους. Με την κολοσσιαία αύξηση των μεγάλων φεουδαρχικών κτήσεων τόσο των αυτοκρατορικών όσο και των ιδιωτικών ρωμαίων και Θεσσαλών χωροδεσποτών , οι κοινωνικές , πολιτικές και οικονομικές συνθήκες δεν επέτρεπαν την διατήρηση της μικρής ιδιοκτησίας , ιδιαίτερα τούτη την εποχή . Η μικρή ιδιοκτησία σιγά- σιγά απορροφήθηκε στο σύνολό της από τους τσιφλικούχους, οι δε πενέστες και τώρα όπως στα παλιά χρόνια, καλλιεργούν ένα κομμάτι γης πληρώνοντας με το μεγαλύτερο μέρος της σοδειάς και εξαρτώμενοι πάντοτε από τις θελήσεις του κάθε πλούσιου Θεσσαλού ή Ρωμαίου τσιφλικούχου. Με άλλα λόγια οι σκληροί αγώνες και το αίμα που έχυσαν οι φτωχοί αλλά περήφανοι αυτοί εργάτες της γής από την πρώιμη ιστορική περίοδο μέχρι τον 4^ο μεταχριστιανικό αιώνα δεν άλλαξαν σε τίποτα τη ζωή τους ούτε κατάφεραν ποτέ να αποκτήσουν τη γη που τους ανήκε από αιώνες .

Ασφαλώς η υπερσυγκέντρωση της γης σε λίγα ιδιωτικά χέρια, στα περίφημα λατιφούντια με τους χιλιάδες δουλοπάροικους και δούλους, η παρακμή ή ο τερματισμός της ζωής πόλεων με ιστορία αιώνων είναι κοντά σε όλα τ'άλλα από τα βασικά αίτια παρακμής και πτώσης της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας. Όμως η ίδια κοινωνική δομή του αγροτικού πληθυσμού συνεχίστηκε και στα επόμενα χρόνια που γεννήθηκε και αναπτύχθηκε το κολλοσιαίο βυζαντινό κράτος. Γι'αυτή την

περίοδο δεν μπορώ να επισέλθω σε λεπτομέρειες καθόσο δεν ανήκει στην άμεση επιστημονική ενασχόλησή μου .Ωστόσο είμαι υποχρεωμένος να παρουσιάσω λίγα μόνο ενδεικτικά στοιχεία , που διαθέτω και τα οποία αφορούν την εκμετάλλευση γής της Θεσσαλικής χώρας, αυτή την ιστορική περίοδο. Πρέπει να σημειώσω βεβαίως ότι οι σχετικές με την περιοχή αυτή πηγές είναι ελάχιστες αν όχι ανύπαρκτες.

Είναι γενικά παραδεκτό ότι βασικό κύτταρο της βυζαντινής κοινωνίας ήταν ο πολυπληθής αγροτικός πληθυσμός που είχε την απόλυτη οργάνωση : Οι δυνατοί, μεγαλοκτηματίες με αφάνταστο πλούτο , στρατιωτική και πολιτική εξουσία, οι ελεύθεροι μικροκαλλιεργητές κυρίως ημιορεινών ή ορεινών περιοχών, οι δουλοπάροικοι που φέρουν τα ονόματα κολωνοί, πάροικοι ή προσκαθήμενοι και εναπόγραφοι. Οι κολωνοί ήταν προσκολλημένοι στη γη και εξαρτώνταν από τις βουλήσεις των πλουσίων φεουδαρχών. Από αυτούς οι ελεύθεροι κολωνοί ήταν προσκολλημένοι στη γη και εξαρτώνταν από τις βουλήσεις των πλουσίων φεουδαρχών.Απο αυτούς οι ελεύθεροι κολωνοί ήταν εκμισθωτές της γης με καταβολή αντιτίμου στους γαιοκτήμονες και οι εναπόγραφοι δούλοι της γης και όχι του κυρίου. Μετά την μεταβυζαντινή περίοδο εμφανίστηκαν οι μορτίτες και ημισειαστές. Οι πρώτοι εκμίσθωναν γη και πλήρωναν στον ιδιοκτήτη την «μορτή», το 1/10 δηλαδή της παραγωγής . Οι ημισειαστές αντίθετα κατέβαλαν το μισό της σοδειάς τους. Είναι οι γνωστοί μισακάριδες ή παρακεστέδες της Τουρκοκρατίας. Τώρα τι γίνεται με τη Θεσσαλική γη όλη αυτή την περίοδο μέχρι την τουρκική κατάκτηση. Τα στοιχεία που υπάρχουν, παρά την έλλειψη σοβαρών και έγκυρων πηγών, συγκλίνουν στην διατύπωση της άποψης ότι η περιφέρεια αυτή είχε την ίδια κοινωνική οργάνωση με τις υπόλοιπες περιοχές της αυτοκρατορίας. Επώνυμες οικογένειες δυνατών, τεράστια εκκλησιαστική περιουσία, πάροικοι και μικροκαλλιεργητές. Πληροφορίες επιγραφών μνημονεύουν ως πιο σημαντικές τις πόλεις Λάρισα, Φθιώτιδες Θήβες και Υπάτη, που απορρόφησαν τα εδάφη της Περραιβίας, των Φερών και της Λαμίας αντίστοιχα. Επιγραφική μαρτυρία από την Ελλάσωνα αναφέρει με λεπτομέρειες την ιδιοκτησία δεκάδων χιλιάδων στρεμμάτων του δυνατού φεουδάρχη Πηγασίου που έζησε γύρω στα μέσα του 5^{ου} αι. μΧ. Σε ανέκδοτη ακόμα επιγραφή από τα Τρίκαλα μνημονεύεται με αρκετά στοιχεία η τεράστια περιουσία κάποιου μοναστηριού γύρω στα μέσα του 6^{ου} αιω.μ.Χ.

Κυρίες και κύριοι το θέμα είναι μεγάλο και δεν εξαντλείται βέβαια μέσα σε 20 λεπτά. Ελπίζω ωστόσο να γίνει αντιληπτό ότι τούτη η Θεσσαλική γη από την αρχαιότητα ίσαμε την τουρκική κατάκτηση λίγοι την διαφέντευαν και πολλοί την υπηρέτησαν . Τα ονόματα άλλαξαν μόνο από εποχή σε εποχή . Φατριές, Ρωμαίοι προύχοντες, Έλληνες φεουδάρχες και βυζαντινοί Δυνατοί είχαν το ίδιο αριστοκρατικό πρόσωπο του πλούτου . Πενέστρες, δούλοι ,δουλοπάροικοι , κολωνοί ήταν πάντα οι φτωχοί και οι καταφρονεμένοι εργάτες της γης. Φαίνεται

ότι ήταν της μοίρας αυτού του τόπου ήταν γραφτό η ιστορία να συνεχισθεί και να τελειώσει με τους τσιφλικάδες και τους καραγκούνιδες κολίγους.